

Tentoonstelling en film halen miskende Franse schilderes *Séraphine* uit de vergetelheid

Meid van het vuile werk met een geheim leven

La peinture, c'est la nuit", zou Séraphine in het gekkenhuis aan een van de dokters gezegd hebben. Schilderen doet ze niet meer tijdens de tien jaar dat ze opgesloten zit. Maar hoogstwaarschijnlijk omarmt ze nog de bomen, laat ze een frisse bries over haar gezicht stromen, praat ze met de planten en met de insecten. Dat heeft ze haar hele leven gedaan, "als ik het moeilijk kreeg en verdriet had, en dan ging het over", bekend ze aan haar werkgever, Wilhelm Uhde. De kunstcriticus en marchand ontdekte het onbestorven talent van zijn dienstmeid en was er ondersteboven van.

Al voor die erkenning ontstond er een stilzwijgend begrip tussen deze twee marginaal: zij een plompe, smotsige, schijnbaar wat achterlijke maar in werkelijkheid allesbehalve ondergeschikte klusjesvrouw (in de film schitterend gereïncarneerd door de Belgische volbloedactrice Yolande Moreau). Hij een homoseksuele Duitser en verfijnd estheet, een van de eerste kopers van Picasso en Braque. Uhde, die ook na haar dood promotie blijft maken voor haar werk, laat haar in zijn notities sterven in 1934, terwijl Séraphine pas in 1942 overlijdt. 78 jaar was ze dan, ze leed aan borstkanker maar vermoedelijk stierf ze aan ontbering en kou, zoals de 3.500 andere overleden patiënten van het psychiatrisch centrum van Clermont.

Séraphine was in 1932 naar dat asiel gebracht in de dievenkar van de politie. Ook die andere kunstenaars, Camille Claudel, was op een dergelijke manier in een psychiatrische vergeetput verzeild geraakt. Allebei waren de vrouwelijke kunstenaars de pedalen kwijtgeraakt. De stress om te produceren als vrouwelijk artiest? Het gebrek aan erkenning dat ging woelen? De belofte door derden die niet ingelost werden? De eigen compulsieve obsessiviteit?

Mysterieus en mystiek

Al héél jong heeft Séraphine de innerlijke drang om te schilderen. Schijnbaar werd die gedrevenheid haar ingegeven door haar beschermengel. Dochter van een uurwerkenmaker en een boerenmeid, opgegroeid bij de nonnen, doet Séraphine het huishouden voor zeven stuivers links en rechts, voor vijf stuivers de vuile was van de rijkelui van het ingeslapen stadje Senlis ten noorden van Parijs. Maar demeid vooral voor het vuile werk heeft daarnaast een geheim leven.

Wanneer ze de deur van haar mansardekamertje vergrendelt en een bordje 'Mademoiselle Séraphine ne reçoit pas' aan de deur hangt, ontvangt ze wel haar heilige inspiratie. Gregoriaanse litanieën zingend konterfeit ze heelder nachten houten paneeltjes. Maanden huurgeld zijn achterstallig. Honger is een rode draad in haar leven want al haar duiten besteedt ze aan het summiere basismateriaal om te schilderen. Haar verven componeert ze wel zelf met bijeengescharrelde natuurelementen. In een mortier vermorzelt ze de ingrediënten die ze eerst op haar eigen huid uitprobeert om ze vervolgens met penseel en vingers op een onbewerkte ondergrond aan te brengen. Haar kleuren zijn - nu nog - eclatant. Een afbeelding ervan geeft niet de wonderbaarlijke euforie weer die deze doeken na tachtig jaar nog uitstralen. Haar paradijselijke bomen, bloemenboeketten, druivenstruiken en granaatappels lijken exotisch, mysterieus en vooral mystiek. Wilhelm Uhde sprak daarom niet over 'naieve' schilderkunst, wel over 'moderne primitieven' naar analogie met de 'middeleeuwse primitieven', die ook niet academisch geschoold waren maar

Drab uit de beek, bloed gepikt bij de slager, kaarsvet verdonkeremaand in de kerk, veldbloemen... daarmee en met haar vingers schilderde Séraphine. Haar leven is een trieste roman waarvan de werkelijkheid de fictie overstijgt. Dienstmaagd overdag, bezeten schilderes bij nacht. Mispresen door de burgerlijke goegemeente. Tot een van haar werkgevers haar primitieve genie ontdekte. En dan begon de ellende pas echt. Een film en een tentoonstelling vormen een ontroerend eerherstel aan een vergeten vrouwelijk talent.

DOOR ELIANE VAN DEN ENDE

■ Fragmenten uit de film *Séraphine de Senlis*, met de Belgische actrice Yolande Moreau in de hoofdrol.

Séraphine was dienstmaagd overdag, en een bezeten schilderes bij nacht. Een primitief genie dat in het gekkenhuis eindigde

het wel over universele thema's hadden: zoals de bijbelse symboliek van appels.

Dat "de appels niet op appels lijken zoals ze horen te lijken", zoals haar welvoeglijke werkgeefster meent te moeten opmerken, deert Séraphine niet. 'Personen van haar conditie' zijn wel gewoon om vernederingen te slikken maar Séraphine is eigenzinnig genoeg om haar ding te doen en soms een scherpe tong te hebben, wat niet verwacht wordt van een suffige meid. Zelfbewust signeert ze altijd haar werken: 'S.Louis', haar eigen naam, en niet de artiestennaam 'Séraphine de Senlis' die ze later aangemeten kreeg. De signatuur zou evengoed van een man kunnen zijn geweest.

Waanzin

Die kracht overrompelde Wilhelm Uhde, die twee kamers in het grijze dorp huurde en voor wie Séraphine thee zette en vloeren schrobde. De kunstkenner die ook de schilder Henri Douanier Rousseau ontdekte, zette haar aan om verder te werken, hard te werken, haar talent te ontwikkelen. Maar dan breekt de Eerste Wereldoorlog uit. De fijnbesnaarde mof is niet meer welkom in Frankrijk maar evenmin in zijn thuisland. Hij vlucht. Pas in 1927 zien ze mekaar weer.

Séraphine is blijven schilderen en haar doeken zijn groter geworden. Met de maandtoelage die Uhde haar toestopt, kan ze zich uitsluitend aan schilderen wijden. Op de grond legt ze grote linnen lappen waarop ze haar bloemen, insecten en planten laat vibreren. Haar eigen fantasiewereld komt tot bloei. Eindelijk erkenning, een tentoonstelling in Parijs. Maar dan knapt de draad die al zolang te strak gespannen was. Is het waanzin? Grootheidswaan? Dat de economische crisis van de jaren 20 stokken in de wielen steekt, is te veel voor haar bevattingvermogen. Waanideeën, financiële uitpattingen, psychoses, achtervolgingswanen, 'troebelen door een diepe gevoeligheid'... doen haar in het gekkenhuis belanden.

Bij haar dood wordt ze in een gemeenschapsgraf gedumpt en pas in 2007 wordt daar een herdenkingsplaat aangebracht. Het opschrift dat ze in een van haar brieven zelf schreef, luidt: "Hier rust Séraphine Louis Maillard (zonder rivale) 02-09-1864 - 18-12-1942, wachtend op een gelukkige verrijzenis." Is dat bij deze gebeurd?

De tentoonstelling *Séraphine de Senlis* is nog tot 30 april te zien in het Musée Maillol, 59-61 rue de Grenelle, Paris 7 tel. 0033/1.42.22.59.58; www.museemaillol.com, www.thalys.com.

De film *Séraphine* van Martin Provost, met Yolande Moreau in de titelrol, is nog te zien in een Brusselse zaal, www.seraphine-lefilm.com.